

TARPTAUTINĖS MOKSLINĖS
KONFERENCIJOS

**„MATERIALUS KNYGOS KŪNAS:
TARP TRADICIJOS IR INOVACIJOS“**

PRANEŠIMŲ TEZĖS

Vilnius, 2020

Epochų kaitos atspindys Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabuluose: viršeliai, proveniencijos, marginalijos ir graffiti

Aiščiau pastebimą įvairių laikotarpių, madų ir kultūrinių pokyčių įtaką yra patyrusios seniausios Vilniaus universiteto bibliotekos knygos – inkunabulai, kurių ši biblioteka turi didžiausią rinkinį Lietuvoje. Čia yra saugomi 339-ių pavadinimų leidiniai, įrišti į 215 atskirų knygų.

Seniausių pasaulio spaudinių viršeliuose ir viduje vienoje vietoje dažnai aptinkama skirtingų XV–XIX a. detalių: šitaip knyga būdavo puošiama, tvirtinama ar kitaip pritaikoma jos savininko poreikiams.

Tyrinėjant, vertinant ir statistiškai fiksuojant tokias įvairių epochų detales, kurių priklausymas vienam ar kitam laikotarpiui nustatomas pagal buvusių knygos savininkų datas, rastas įrašytas leidinyje, arba pagal viršelio papuošimus, įprastus tam tikrai epochai, galima teigti, kad kiekviename amžiuje buvo būdingos tam tikros knygų pritaikymo savininko patogumui, jų puošimo ir remonto tendencijos.

Priklausomai nuo leidinio savininko norų, neišspausdintų inicialų vietose XV–XVI a. būdavo piešiami dailūs spalvoti inicialai, vėliau juos pakeitė paprastos, vien tik rašalu pieštos, dar vėliau – visai atsainiai įrašytos raidės. Nuorodinės rankytės šiame laikotarpyje išsiskiria graškštumu ir dažnai raudonu rašalu, vėlesniais amžiais jos paprastėjo, grubiai ir negražiai nupieštos rudu arba juodu rašalu, dar vėliau liko tik nuoroda „NB“ (*Nota bene*).

Viršelių detalių (apkaustų, segtuvų, nugarėlės ar kietviršių odos fragmentų) turi ir prašmatnaus Baroko, ir kuklios Švietimo epochos pabaigos spaudiniai, o vėlesnėse epochose susidėvėję arba savininko skonio neatitinkantys originalūs minėto laikotarpio knygų apdarai būdavo pakeičiami visiškai.

Atsiskleidžia ir XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios naujos pačių seniausių knygų saugojimo ir remonto tendencijos. Tuo metu ypač dažnai originalūs praėjusių amžių leidinių aksesuarai sąmoningai, vien tik siekiant pagražinti jų išvaizdą, būdavo keičiami naujais, iš madingų tuo metu atsiradusių medžiagų pagamintais ir būdinga to laikotarpio puošyba išsiskiriančiais viršeliais. Tam tikru metu vyravusios mados keitė ir knygos esančių pastabų, komentarų, įvairių piešinių (*graffiti*) įrašymo / piešimo būdus ir naudojamas medžiagas (rašalas, dažai, auksavimas ir kt.), taip pat knygos nuosavybės ženklų pobūdį.

Seniausius auksuotus arba paprastu rašalu pieštus protoekslibriskus XVI a. pakeitė herbinius arba vien tik iš inicialų bei datų sudarytus superekslibriskus. Šiuos dar vėliau išstūmė ekslibrisai ir paprastos popierinės lipdės bei antspaudai. Iš proveniencinių ženklų tik knygų savininkų nuosavybės įrašai išlieka visais laikais, nors, bėgant amžiams, keičiasi jų vieta, teksto formulė ir įrašymo būdas.

Sondra Rankelienė – Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus darbuotoja. 1997 m. baigė Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės ir knygotyros magistro studijas.

Mokslinių tyrimų sritys – XV–XVIII a. leidinių ir kartografijos aprašymas, proveniencijų ir knygų viršelių tyrimas, teminių anotuočių senųjų dokumentų parodų rengimas, katalogų bei bibliografijos rodyklių sudarymas, straipsnių apie bibliotekoje saugomą senąjį spausdintinį paveldą rašymas.

Vienos graviūros istorija: XVIII a. knygos meno raiška

Šiuolaikiniams autoriams, istorinius tyrimus pageidaujantiems papildyti iliustracijomis, istorija paliko nedaug autentiškų vaizdų, todėl įvairiuose veikaluose dažnai kartojasi tų pačių senovinių vaizdų reprodukcijos. Vienas tokių populiarių vaizdų, aptinkamų prie įvairių tekstų, yra 1781 m. knygos raižinys – vienas seniausių grafikos kūrinių, vaizduojančių Vilniaus universitetą.

Tiriant atskleista raižinio sukūrimo istorija ir likimas, nustatytos tipologinės jo savybės ir pateikta išsami vaizdo interpretacija. Tyrimo aktualumą lemia išskirtinis senų universiteto atvaizdų retumas. Be to, vertinga istorinė 1781 m. raižinio informacija, perteikta grafinėmis priemonėmis, apie universiteto reformą, vykdytą Edukacinės komisijos. Tyrimas taip pat papildo XVIII a. Lietuvos knygos meno istoriją naujomis įžvalgomis.

Ina Kažuro – socialinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vyresnioji bibliotekininkė.

Mokslinių interesų sritys – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos knygos istorija, XVII–XVIII a. Vilniaus spaustuvės, spauda kirilikos rašmenimis.

Šilku pasidabinusios: audinio panaudojimas senųjų Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos knygų įrišuose

Audinio naudojimas knygų įrišams Vakarų Europoje buvo gana paplitęs Viduramžiais. Juo aptraukiami knygų kietviršiai, o prabangiausių dar ir siuvinėjami, dekoruojami perlais ar akmenimis, metalo detalėmis. Maždaug nuo XVI a. vidurio tokius viršelius beveik išstūmė auksuotais įspaudais puoštos odos viršeliai, tad šilkiniai prabangiai dekoruoti įrišai tapo tikra retenybe.

Šilkas kaip knygų įrišo ar jų dekoravimo dalis Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomose senosiose knygose aptinkamas gana retai. Dažniausiai tam būdavo pasirenkama oda arba popierius. Dėl šios priežasties kiekvienas audinio panaudojimo atvejis yra išskirtinis.

Pranešime aptariami įvairūs šilko panaudojimo būdai, turėję atlikti tiek praktinę (dengiamoji kietviršių medžiaga, įvairūs skirtukai), tiek puošybinę (skirtukų papuošimai, iliustracijos ir pan.) funkcijas, jų rūšys. Taip pat nagrinėjamos rūšys knygų, kurioms dekoruoti tekstilė naudota dažniausiai ar beveik visuomet, aptariamoms puošybos technikos.

Agnė Zemkajutė – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus bibliografė.

Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: XVI–XIX a. Lietuvoje spausdinti krikščioniški leidiniai; knygos, priklausiusios katalikiškoms Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės institucijoms, inkunabulai Lietuvoje. Pranešėją parengė kelias parodas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių ir Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose.

Knygrišklos tarpukario Kaune: procesai ir įtakos

Pristatoma knygriškių veikla tarpukario Kaune. Apžvelgiamos mažos, individualiai dirbančių knygrišių įmonės ir didžiosiose spaustuose veikusios knygrišklos. Gausūs archyviniai šaltiniai leidžia nustatyti jų darbo pobūdį, mechanizacijos lygį, dirbusių meistrų pavardes, aptarti kainas, užsakovus, naudotas medžiagas ir technologijas bei įgalina atskleisti ryškią estų odininko Leopoldo Akselio Karingo įtaką knygriškystės raidai Lietuvoje. Tyrime siekiama nubrėžti takoskyrą tarp pramoninės ir rankų darbo gamybos, atsekti sąsajas su giminiškomis sritimis, apžvelgti to meto periodikoje esančius amžininkų vertinimus.

Rūta Taukinaitytė-Narbutienė – Vilniaus knygrišių gildijos (VKG) narė.

1995–1998 m. dailiosios odos specialybės ji mokėsi Kauno aukštesniojoje meno mokykloje. 2000–2006 m. studijavo Vilniaus dailės akademijoje, įgijo menotyros magistro laipsnį. Domisi šiuolaikiniais meniniais rankų darbo knygų įrišimais Lietuvoje ir pasaulyje, kaupia knygriškystės istorijos, teorijos ir meno žinias, tobulina praktinius amato įgūdžius, renka istorinę archyvinę medžiagą apie tarpukario knygrišius. Dalyvauja konferencijose, skelbia straipsnius, kuruoja parodas, sudarė knygą „Knygrišiai apie knygas ir knygriškystę“ (Vilnius: Mintis, 2013).

Dr. DANUTĖ ZOVIENĖ (Lietuvos dailininkų sąjunga)

Eugenijus Karpavičius: knygos aristokratas

Eugenijus Karpavičius (1953–2010) – vienas žymiausių XX–XXI a. sandūros Lietuvos knygos dailininkų. Jis apipavidalino per 300 įvairių žanrų knygų: meno ir fotoalbumų, katalogų, poezijos, esė, vadovėlių, mokslinių leidinių, nemaža jų pelnė premijas Lietuvos ir tarptautiniuose knygos meno konkursuose, tarptautinėse knygų mugėse eksponuojamos nacionaliniame Lietuvos leidėjų asociacijos, atskirų Lietuvos leidyklų bei Pasaulio gražiausių knygų konkurso stenduose.

Ryškiausių pėdsaką paliko kurdamas meno leidinius ir architektūros fotografijų albumus. Būtent šio pobūdžio knygose išryškėjo kūrybinis stilius, paremtas klasikiniais XX a. tipografikos principais.

Knygą dailininkas sudarydavo labai atsakingai, daug dėmesio skyrė tekstinės ir vaizdinės medžiagos kokybei bei jos atrankai. Knygą suvokė kaip visumą, turinčią aiškų scenarijų (prologą, vystymąsi, epilogą), grindžiamą prasminiais ir meniniais akcentais, ritminėmis pauzėmis. Maketų kompozicija aiški, vaizdinė medžiaga išdėstyta darniai ir logiškai – autorius puikiai išmanė ir spaudos galimybes. E. Karpavičius sąmoningai vengė išorinio puošnumo, įvairių dekoratyvių detalių, nes ypač vertino santūrumą. Pagrindinis jo kūrybos principas – „mažiau yra daugiau“.

Danutė Zovienė – dailės kritikė, humanitarinių mokslų daktarė, LDS ir AICA narė.

1972–1977 m. Valstybiniame dailės institute studijavo dailės teoriją ir istoriją. 2009 m. apgynė daktaro disertaciją „Lietuvos šiuolaikinės tiražinės knygos meniniai ypatumai“ (Menotyra, 03H). Skelbia straipsnius kultūros leidiniuose, bendradarbiauja su leidyklomis. Daugelio leidybinių projektų vadovė, žurnalo „Dailė“ sudarytoja ir redaktorė (1998–2016). Sudarė daugelį dailininkų biografijoms ir kūrybai skirtų knygų, parengė pokalbių ciklą apie Nacionalinę XX a. vaizduojamosios dailės galeriją (LRT laida „Proskynos“, 1999–2000), įgyvendino parodų ciklą „Nežinoma XX a. paskutinio dešimtmečio Lietuvos dailė“ (1999–2003), kuravo daugelį personalinių dailininkų parodų.

Kęstučio Vasiliūno ir Robertos Vaigelaitės-V dailininko knygos sluoksniai

Dailininko knyga, kurią šios srities tyrinėtoja Johanna Drucker pavadino kertine XX a. meno forma, peržengė šimtmečio ribas. Dailininkų išmonė neišsenka. Jie nepaliauja ieškoti naujų dailininko knygos „kūno“ išraiškų ir prasmių, susijusių su pačių kūrėjų pasaulėžiūra, estetinėmis nuostatomis, meninės raiškos plėtote. Susidomėjimas dailininko knyga nesumenko, nes šiuose, dažniausiai nedideliuose, konceptualiuose kūriniuose išsitenka milžiniški klodai, atveriantys kultūrinės, socialinės, asmeninės patirties, jų sankirtos kontempliacijos galimybes.

Lietuvoje dailininko knygos kūrimo judėjimas įsibėgėjo atkūrus nepriklausomybę. Nuo 1993 m. pradėtos rengti teminės dailininko knygos trienalės. Iki šiol Lietuvoje surengtos aštuonios ir per 40 trienalėse eksponuotų dailininko knygų ekspozicijų užsienyje. Jų rengėjo K. Vasiliūno dėka trienalės tapo tarptautiniu įvykiu su tarptautine komisija, pagrindine ekspozicija parodinėse erdvėse Lietuvoje ir parodos užsienio meno ir knygų mugėse, muziejuose ir galerijose. Norėdamas paskatinti gaudesnę dailininko knygas kuriančių įvairių šalių menininkų bendradarbiavimą, K. Vasiliūnas sutelkė aktyvią, vis didėjančią tarptautinę dailininko knygos kūrėjų bendruomenę.

Pristatomos dviejų menininkų – Kęstučio Vasiliūno ir Robertos Vaigelaitės-V – sukurtos dailininko knygos: nagrinėjama, kaip keitėsi kūrybinės jų intencijos, dailininko knygos samprata. Į šių kūrėjų dailininko knygas žvelgiant dvejopai – gretinant tyrėjo ir menininkų pozicijas – gvildenami konceptualusis, eksperimentinis, formos ir technologijos, asociatyvusis, naracinis bei kiti jų sukurtų dailininkų knygų sluoksniai.

Rasa Janulevičiūtė – dailininkė ir dailėtyrininkė. Vilniaus dailės akademijos Dizaino katedros dėstytoja, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

Parengė mokslo straipsnių, monografijas „Vilniaus dailės akademijos dizaino katedra 1961–1990: profesionalaus Lietuvos dizaino pagrindas“ (Vilnius: 2011), „10 kėdžių: Lietuvos dizaino naratyvai“ (Vilnius: 2018). Dalyvauja grupinėse parodose ir rengia asmenines parodas. Mokslinių tyrimų sritys: dizainas, dailininko knyga. Meninių interesų sritys: kaligrafija, ekslibrisas, grafika, dailininko knyga.

Knyga kaip redakcinė dilema: estetinė Renesanso epochos Krokuvos knygų leidėjų perspektyva
(*The Book as the Editorial Dilemma. The Aesthetic Perspective of Renaissance Publishers in Cracow*)

Renesanso laikotarpyje Krokuvoje veikę knygų leidėjai, kaip ir daugelis to meto iškilų šios profesijos specialistų užsienio šalyse, dažnai buvo itin išprusę kultūrininkai: daug kuo domėjosi ir priklausė elitui. Jie puikiai išmanė savo profesijos, orientuotos į „knygos meną“, apimančią techninius, meninius, komercinius bei intelektualinius ypatumus.

Šių leidėjų (pvz., garsaus Jano Kochanowskio kūrinių redaktoriaus Jano Januszowskio) parašytos pratarmės, dedikacijos ir baigiamosios pastabos dažnu atveju jų leistiems kūriniams suteikė itin asmenišką plotmę ir puikiai rodė įvairių vaizdinių panašumo (angl. *pictorial resemblance*) teorijų ir vaizdavimo funkcijų išmanymą. Tokie tekstai taip pat atskleidžia gilėjančias žinias apie svarbiausių užsienio spaudos centrų (Venecijos, Paryžiaus, Antverpeno) pasiekimus ir tinkamo knygos maketo vertę (tiek meninę, tiek komercinę). Dėl šios priežasties Krokuvos leidėjų parašyti komentarai teikia retą galimybę susipažinti su profesiniais jų iššūkais ir skaitytojų lūkesčiais, susijusiais su knygos „išvaizda“.

Joanna Sikorska – meno istorikė, Varšuvos nacionalinio muziejaus Spaudinių ir brėžinių skyriaus vyriausioji kuratorė, Varšuvos universiteto Meno istorijos instituto dėstytoja.

Pagrindinės domėjimosi kryptys: Italijos ir Vokietijos grafikos menas, ypač XV–XVI a. spaudinių vertinimas. Šiuo metu istorikė vykdo mokslinį projektą *Reframed Image. Reception of Prints in the Kingdom of Poland from the End of the 15th to the Beginning of the 17th c.* („Pakeistas vaizdinys: Lenkijos Karalystės XV a. pabaigos – XVII a. pradžios spaudinių vertinimas“), kurio tikslas – sukaupti ir suskaitmeninti mokslinius duomenis spausdintiems ankstyvųjų modernųjų laikų Lenkijos vaizdams tyrinėti. J. Sikorska yra įvairių leidinių autorė ir bendraautorė, taip pat Varšuvos nacionalinio muziejaus parodų rengėja (*Master of the Pastel. From Marteau to Witkacy. The Collection of the National Museum in Warsaw, NMW, 2015/2016* („Pastelės meistrai: nuo Marteau iki Witkacy. Varšuvos nacionalinio muziejaus kolekcija“).

**Poetinė ankstyvųjų Krokuvos spaudinių antraštinių
puslapių aplinka
(Poetic Setting of Title Pages in the First Krakow Prints)**

Pirmaisiais XVI a. dešimtmečiais spausdinta knyga tolydžio įgavo tam tikrą formą ir ėmė vis labiau skirtis nuo rankraštinės knygos. Tam buvo labai svarbus antraštinio puslapio atsiradimas. Šio visiškai naujo elemento įtraukimą lėmė visokie veiksniai ir jame buvo pateikiamas įvairus turinys. Be pavadinimo, autoriaus vardo, pavardės bei išleidimo vietos, antraštiniuose puslapiuose dažnai galima aptikti eiliuotą tekstą, dažniausiai pateikiamą kaip epigramą. Tekstu buvo siekiama tarsi pareklamuoti tą leidinį. Kai kur išaukštinamas autorius. Be to, šie trumpi posmai papildyti įvairiais grafiniais elementais. Pažymėtina, kad tai buvo daroma dar prieš pasirodant pirmajai emblemų knygai *Emblematum libellus*, kurią išleido Andreas Alciatus.

Pranešime nagrinėsiu seniausių Krokuvos spaudinių antraštiniuose puslapiuose pateiktas poetas ir aptarsiu jų kontekstą, taip pat atliekamas funkcijas. Daug dėmesio skirsiu Kaspero Hochfederio, Jano Hallerio ir Floriano Unglerio išleistiems spaudiniams ir juose aptiktoms Renesanso kultūros apraiškoms.

Bartłomiej CzarSKI – Varšuvos universiteto Klasikinių studijų instituto docentas.

Baigė klasikines ir lenkų filologijos studijas Varšuvos universitete, ten taip pat įgijo literatūros studijų daktaro laipsnį. Daug metų vadovavo Lenkijos nacionalinės bibliotekos Senųjų spausdintų knygų skyriui. Pagrindinės tyrimų kryptys: Renesanso ir Baroko epochų senosios kultūros vertinimas, literatūros istorija knygos kultūros kontekste. Skelbia tekstus apie kūrinius, parašytus senąja lenkų ir naująja lotynų kalba. Naujausiose publikacijose nagrinėja senovinę klasikinę numizmatinę Alciato emblemų ikonografiją.

Įmerk pirštą į rašalo jūrą: Maxas Ernstas ir knyga (Dip your finger in a sea of ink. Max Ernst and the book)

Tyrime nagrinėjamos dvi temos. Pirmiausia analizuojami iki šiol netyrinėti eksperimentiniai intermedialūs vizualinių menų kūrėjo Maxo Ernsto literatūros darbai, taip pat gilinamasi, kaip šias knygas pateikti knygoje, kurioje aptariamos minėtos knygos.

I. Vizualinių menų kūrėjas Maxas Ernstas (1891–1976) yra pasaulinį pripažinimą pelnęs menininkas. Jo darbai reguliariai eksponuojami didžiausių muziejų kolekcijose ekspozicijose. 2005 m. gimtajame mieste Briūlyje netoli Kelno buvo įsteigtas Maxo Ernsto muziejus. Per šimtą metų nuo jo karjeros pradžios apie šį menininką išleisti veikalai galėtų užpildyti daugybę lentynmetrių. Vis dėlto liko neištyrinėtų kūrybos aspektų, t. y. jo eksperimentiniai intermedialūs literatūros darbai, kurie iš tiesų peržengia literatūros ribas, ir juose skiriama daug dėmesio knygos „kūnui“.

Be intermedialaus eksperimentavimo, kiti svarbūs tekstų bruožai yra daugiakalbiškumas (jis rašė trimis kalbomis – prancūzų, vokiečių ir anglų) ir pamatinis autoriaus noras vis iš naujo save atrasti, nes, pasak jo: „Save suradęs menininkas – jau ne menininkas.“ M. Ernstas pats vertė savo kūrinčius ir, tą darydamas, perrašinėdavo. Štai kodėl yra tiek daug spausdintų jo tekstų variantų ir daugybė skirtingų knygų leidimų. Eksperimentuodamas su vaizdais bei tekstu ir nuolatos ieškodamas naujovių, autorius daug prisidėjo prie XX a. dailininko knygos raidos.

Intermediali literatūrinė jo kūryba nagrinėjama turint galvoje knygos materialumą ir objektyvumą, arba, tiksliau tariant, knygos objektiškumą, kurį apibūdina Glenno Mosto pasiūlytas sąvokos *Gegenständlichkeit* vertimas. Dar XX a. 9 dešimtmetyje Gérard'as Genette'as literatūros sąvoką išplėtė, kalbėdamas apie knygos sąvoką ir pasiūlęs *parateksto* kategoriją. Pagrindinė jo iškelta kontroversiška idėja buvo ta, kad tekstas retai būna grynas („nuogas“). Jo knyga žaismingu ir ironišku pavadinimu *Seuils* („Slenksčiai“) yra užuomina į jo leidyklos *Éditions du Seuil* pavadinimą. Šis pavadinimas taip pat pavartotas kaip metafora, perteikianti vis dar latentinę nematerialumo sąvoką – gryną literatūros dvasingumą.

Šiandien skaitmeninės transformacijos procesai, lėmę perėjimą nuo knygos lapų sklaidymo prie naršymo paviršiais, dar labiau suaktualino požiūrį, susijusį su „sofistikuotu erdvinio knygos pavidalo tekstualumo išdėstymu“, kurį Carlosas Spoerhase įvardija kaip vieną iš knygos diskurso protagonistų.

II. 2019 m. dviejose parodose buvo eksponuotos mįslingos M. Ernsto knygos. Parodoms skirtas leidinys buvo sumanytas ne kaip katalogas, o veikiau kaip atskiras išsamus žinynas. Pagrindinis tikslas, kurio buvo siekta šiuo leidiniu – tinkamai pristatyti savitą požiūrį į šio kūrėjo knygas. Leidinio grafikos dizaineriai: Silke Fahnert ir Uwe Koch (Kelnas), išleido leidykla *Walther König* (Kelnas).

Pirmoje tyrimo dalyje apžvelgiama M. Ernsto knyga ir pateikiama atvejo analizė, kurioje nagrinėjami 1948–1970 m. pasirodę skirtingi knygos *Paramyths / Paramythen / Paramythes* leidimai. Neseniai rastas redakcinis 1954 m. egzempliorius tapo svarbia trūkstama šios knygos leidybos istorijos grandimi. Antroje tyrimo dalyje atskleidžiama, kaip grafikos dizaineriai perteikė nuorodas į šio autoriaus knygų kūrybos braižą, taip pabrėždami savitą knygų pobūdį.

Gabriele Wix – Bonos universiteto Germanistikos, lyginamųjų tyrimų ir kultūrologijos katedros dėstytoja. Specializacija – įvairių šalių XX–XXI a. meno ir literatūros sąsajos. Europos tekstologijos draugijos narė.

Kuravo įvairias dailininko knygos, tekstų genezės ir rašymo procesų parodas (Martino Kippenbergerio, Lawrence' Weinerio, Richardo Tuttle'o, Stefano Steinerio, Thomas Klingo, Marcelio Beyerio, Maxo Ernsto).

Naujausia knyga: *Tunke den Finger ins Tintenmeer. Max Ernst und das Buch*, Köln: Verlag der Buchhandlung Walther König, 2019, 288 psl.

**Suvienijant jėgas dėl gimtosios šalies dailės: metraštis
Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen (1907–1913)
meninio bendradarbiavimo, vizualinio dokumentavimo, dizaino
ir tipografinės požiūriu
*(Joining Forces for the Art of the Homeland: The Jahrbuch
für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen (1907–1913) from
the Perspectives of Artistic Collaboration, Visual Documentation,
Design and Typography)***

1907 m. Rygos architektų draugija (*Architektenverein zu Riga*) pradėjo leisti Baltijos provincijų dailės metraštį (*Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen*) (toliau – JBK). Septyni šio vokiečių kalba išleisto leidinio, įprastai vadinamo „Baltijos regiono dailės metraščiu“, tomui yra plačiai naudojami kaip gausiausias šiuolaikinis reprodukcijų šaltinis, kuriame daugiausia užfiksuoti iki šių dienų neišlikę XX a. pradžios Baltijos šalių dailininkų darbai.

Naujoje publikacijoje „Latvijos dailės istorija“ (IV tomas, 2014) šio tyrimo autorius aptaria JBK leidinį meninio pasaulio kontekste. Vis dėlto tyrėjai kol kas šio metraščio neišnagrinėję visa apimtimi, atsižvelgdami į įvairių veiksmų bei perspektyvų sąveiką: estetinę meninio bendradarbiavimo programą, vizualinį meno dokumentavimą, dizaino bei tipografijos poveikį, atgarsius visuomenėje, tiesioginę įtaką ir pan.

Kiek anksčiau, 1902 m., Rygos tipografas Alexanderis Grossetas išspausdino Wilhelmo Neumanno knygą *Baltische Maler und Bildhauer des 19. Jahrhunderts* („XIX a. Baltijos regiono dailininkai ir skulptoriai“), kurioje atskleidė, kad vietiniai meistrai sugebėjo kurti aukštos kokybės paveikslų reprodukcijas pagal to meto reikalavimus. Laikraščio *Rigaer Tageblatt* spaustuviėje spausdintas JBK leidinys buvo nuosekliausias ir geriausias „gimtinės dovanos sau“ reiškiniu pavyzdys. Rygos architektų draugija, kaip JBK leidinio leidėjas, siekė atskleisti Baltijos regiono dailę ir architektūrą, puoselėjamą augančios ir veržlios bendruomenės, į kurią yra įsitraukę ne tik originaliųjų darbų autoriai (įskaitant lietuvių dailininką Petrą Kalpoką) bei straipsnių autoriai, bet ir tolesniųjų metraščio tomų viršelio dizaino konkursų dalyviai, taip pat vinječių ir priešlapių dizaineriai.

1909 m. šio komandinio darbo vaisius buvo aptartas specializuotame žurnale *Archiv für Buchgewerbe*. Šį periodinį leidinį Leipzige leidžianti Vokietijos knyginkų draugija (*Deutscher Buchgewerbeverein*) pateikė glaustą, tačiau itin teigiamą JBK dizaino, maketo, tipografijos ir meninio

turinio įvertinimą. Praėjus šimtmečiui, šis „Baltijos regiono dailės metraš-tis“ nusipelno išsamios struktūrinės ir kontekstinės analizės, atsižvelgiant į XX a. pradžios procesus, susijusius su vizualine buvusių Baltijos provinci-jų kultūra ir jų įkvėpimo šaltiniais.

Dr. Kristiāna Ābele – meno istorikė, redaktorė. Latvijos dailės akademijos Dailės istorijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, šios akademijos Dailės istorijos katedros dėstytoja. Latvijos mokslų akademijos narė.

Parašė monografijas apie dailininkus Pēterį Krastiņšą (2006) ir Johanną Walterį (Walter-Kurau) (2009; sutrumpinta versija – 2014). „Latvijos dailės istorijoje“ (red. Eduards Kļaviņš; IV tomas, 2014; III tomo II knyga, 2019) paskelbė keletą tekstų apie 1840–1890 ir 1890–1915 m. dailę. Taip pat yra parengusi įvairių straipsnių, konferencijoms skirtų darbų, viešųjų paskaitų, esė bei parodų projektų, susijusių su Baltijos regiono XIX a. pabaigos – XX a. pradžios daile. Kelių straipsnių rinktinių sudarytoja, įskaitant žurnalo *Kunstiteaduslikke Uurimusi* trijų dalių ciklą „Baltijos šalių dailės istorija: patirtis ir perspektyvos“ (2018, vol. 27, Nr. 1–3).

„Antanas Kazakauskas – koliažinių kompozicijų ir knygų rūbų kūrėjas XX a. 7–8 dešimtmečiais“
(Antanas Kazakauskas – the Master of collage and designed “garments” for Books of the 1960s-1970s)

Grafikas Antanas Kazakauskas (1937–2019) XX a. 7–8 dešimtmečiais itin intensyviai dirbo knygos meno srityje. Dar studijuodamas dabartinės Vilniaus dailės akademijos Grafikos katedroje dailininkas pradėjo bendradarbiauti su „Vagos“ ir „Minties“ leidyklomis, per keletą dešimtmečių apipavidalino apie 50 lietuvių ir užsienio autorių knygų, prisidėjo kurdamas žinomų serijų „Drąsiųjų keliai“ ir „Noriu žinoti“ dizainą.

1962 m. baigė mokslus dabartinės Vilniaus dailės akademijos Grafikos katedroje ir pirmasis apsigynė pramoninės grafikos diplominį darbą. Šiuolaikine kalba Kazakauską galima įvardyti kaip pirmąjį diplomuotą to meto grafikos dizainerį.

Kazakauskas knygų dizainą kūrė labai įsijautęs, daug bendraudamas su pačiais autoriais, o jų tekstus tarsi aprenghdamas stilingais autorinio dizaino „rūbais“. Norisi įvesti ir daugiau palyginimų su mados dizainerio principais, ypač turimt omeny, jog vienas pagrindinių jo įrankių buvo žirkklės. Jam buvo svarbi autoriaus žinutė ir kiekviena detalė, pradedant spalva, šriftu, pirmuoju viršeliu, jo sąskambiais su galiniu, priešlapiais ir atvartais. Kazakausko knygas galima lengvai atpažinti iš itin žaismingų koliažinių kompozicijų ir džiazuojančio ritmo. Jo sukurtos iliustracijos išsiskyrė raiškiu konstruktyvistiniu stiliumi, derinančiu įvairius šriftus, atskirų žodžių junginius, spalvinius plotus, pieštas detales, nuotraukas ir visokias iškarpas. Iš vienos knygos į kitą keliauja *kazakauskiškos* detalės – figūros, karūnos, laikrodžiai ar rodyklės. Kai kurios jų – iškarpos iš užsienio žurnalų. Šio menininko knygų lentynose, be lenkiškų pavyzdžių, yra daug čekų žurnalų ir šveicarų *Graphis*. Būtent su pastarąja grafinio dizaino tradicija pirmiausia ir lyginama Kazakausko tipografikos kalba.

Dr. Karolina Jakaitė yra dizaino istorikė, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto mokslininkė, dizaino tyrimų srityje dirbanti daugiau nei 12 metų. Jos tyrimų laukas apima temas iš XX a. dizaino istorijos, sovietinio laikotarpio dizaino, tarptautinių parodų ir šiuolaikinio dizaino. Nuo 2016 m. Jakaitė yra ir viešosios įstaigos „Dizaino fondas“ bendraįkūrėja. Jos naujausia monografija „Šaltojo karo kapsulė: lietuvių dizainas Londone 1968“ (Lapas, 2019) – tai eksportinio paviljono, rodyto Sovietų sąjungos pramonės ir prekybos parodoje, studija.

CHARLOTTE BISZEWSKI (Wroclavo Eugeniuszo Gepperto dailės akademija
(Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu))

Knygos kūrimo poskaitmeniniame amžiuje ypatumai (Accounts of Post-Digital Bookmaking on Display)

Spauda pagal poreikį (angl. *on-demand print*), išmanieji telefonai ir internetas keičia požiūrį į knygas ir atvėrė naujų tinklų galimybes knygų mėgėjams. Dailininko knygų kūrėjai, nepriklausomos iškiliosios spaudos studijos ir smulkios knygrišyklos telkiasi į itin glaudžią bendruomenę. Šiame tyrime nagrinėjama, kaip tam tikros institucijos ir knygų gamintojai ieško inovacijų pasitelkdami istorinius spaudos ir knygrišystės procesus. Jame taip pat atkreipiamas dėmesys, kad knyga-objektas niekur nedingo, o tik pakito, kad prisitaikytų ir taptų aktualesnė.

Šiame darbe, nagrinėjančiame unikalių institucijų, įsitraukusių į šiuolaikinės knygrišystės, spaudos ir leidybos procesus, veiklą, siekiama aptarti naujas technologijų pritaikymo galimybes ir hibridinio požiūrio į knygą potencialą. Apžvelgiant du pavyzdžius iš Estijos spaudos ir popieriaus muziejaus Tartu ir Lodzėje (Lenkija) įsikūrusio Knygų meno muziejaus aptariama, kaip yra puoselėjamas spaudos paveldas, spaudos praktikos ir procesai, įtraukiant pažangiausias ir naujausias strategijas.

Mokslinių tyrimų projektų pavyzdžiai: mikrokompiuterio *Raspberry Pi* pritaikymas šrifto liejimo procese, pospausdintinės fotografijos galimybių tyrinėjimas ir būdų, padedančių į knygą integruoti fizines skaičiavimo sistemas, paieška. Tose srityse, kur muziejus susijungia su darbų studija, jų veikla atspindi tris temas: duoklės knyginiam paveldui atidavimą, šiuolaikinių priemonių galimybių tyrinėjimą ir tarpdisciplininio bendradarbiavimo meno srityje skatinimą.

Pranešime nuodugniai nagrinėsiu šiuolaikines tiriamų sričių praktikas, ištakas bei raidos procesus, sieksiu atskleisti, kaip erdvė veikia galutinę knygą ir išvesti paraleles tarp šiandieninio knygos ir muziejaus vaidmens.

Charlotte Biszewski – Wroclavo Eugeniuszo Gepperto dailės akademijos doktorantūros studentė. Ji kuria kaip bendruomenės menininkė, spaustuvininkė ir technologė, puoselėjanti bendradarbiavimu pagrįstą požiūrį į spaudos meną.

2015 m. baigusi magistro studijas Vakarų Anglijos universitete, dvejus metus paskyrė Bristolio spaudos pramonės tyrinėjimams ir juos pristatė

įvairiose paskaitose, publikacijose ir dokumentiniame filme *Bristol Set in Print*, kuris buvo apdovanotas pagrindiniu *Social Machinery* filmų festivalio prizu. Pranešėja taip pat yra pelniusi „Rebecca’os Smith dailiosios spaudos apdovanojimą“, „Davido Cantoro atminimo apdovanojimą už veiklą spaudos srityje“ ir Višegrado Atviros visuomenės archyvo stipendiją.

Pagrindinės domėjimosi kryptys: naratyvas ir tarpdisciplininė spauda.

VIOLA HILDEBRAND-SCHAT (Frankfurto prie Maino Johanno Wolfgango Goethe's universitetas (Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main))

Knygose vartojamos erdvėlaikio sąvokos (*Spatiotemporal Concepts in the Use of Books*)

Knygos, kaip architektoninio konstrukto, sąvoka yra gerai žinoma. Jau ilgą laiką į knygų erdvę yra žvelgiama kaip į scenos atitikmenį arba, tam tikrais atvejais, ji traktuojama kaip parodos erdvė ar netgi ją pakeičianti. Tokiamis aplinkybėmis knygos ne tik atkuria dramatinio kūrinio tekstą ar lydi parodą (pvz., parodos katalogas), bet taip pat funkcionuoja kaip sceninė arba parodos erdvė.

Pagrindžiantys teiginiai atskleidžia techninių priemonių raidą. Edwardo Gordono Craigo pjesei „Hamletas“ sumanyta scenovaizdžio eskizų *The Cranach Press Hamlet* koncepcija vis dar rėmėsi galimybe iškiliją spaudą suderinti su medžio raižiniu, siekiant į knygos puslapius perkelti sceną, o XX a. menininkai išnaudojo *Xerox* įrenginių galimybes, dar po dešimtmečio atsirado sudėtingų kompiuterinių programų įgalintos naujos technologinės priemonės.

Po garsiosios Setho Siegelaubo parodos, kuri vadinosi „1969 m. sausio 5–31 d.“ (*January 5 to 31, 1969*) ir buvo susijusi su pirmosios „Xerox knygos“ (*Xerox-Book*) išleidimu, knygų erdvę menininkai pradėjo naudoti eksponavimui ar netgi skirtumų tarp erdvių ir žanrų ištrynimui. Pavyzdžiui, Mauricio Nannucci išleido kelių dalių katalogą pavadinimu „Nieko nėra originalaus“ (*Nothing is Original*), kuris tapo dar vienu atskiru parodos eksponatu. Karina Sander galerijos erdvę perkėlė į savo spausdintą knygą, joje pateikusi tik kompiuterinio jos parodos projekto šaltinio nuorodą. Tai tik keletas pavyzdžių, kaip menininkai peržengia knygos puslapių ribas (taigi ir vaizdų bei tekstų tarpusavio sąryšį) ir atsižvelgia į knygos „kūną“.

Darbe siekiama atskleisti vis dažnesnę menininkų tendenciją knygas naudoti kaip scenos arba parodos erdvę. Aktyvesnis knygos, kaip erdvės, naudojimas tapo įmanomas atsiradus naujoms techninėms priemonėms, sakykim, kompiuterinėms programoms, kurias lengva naudoti ir kurios leidžia kurti naujus tekstų ir vaizdų derinius arba panaudoti iki tol knygoms neįprastas medžiagas.

Viola Hildebrand-Schat – Frankfurto prie Maino Johanno Wolfgango Goethe's universiteto dėstytoja, laisvai samdoma parodų kuratorė.

Jos, kaip dėstytojos ir tyrėjos, domėjimosi sritis – šiuolaikinis menas. Tyrimų tinklo *Das Buch als erweiterter Kommunikations- und Gestaltungsraum* („Knyga kaip išplėstinė menų ir komunikacijos erdvė“) įkūrėja ir vadovė. Išleido įvairių publikacijų apie intermedialumą, įskaitant daugybę straipsnių ir šias monografijas: *Kunst verbucht. Handschriften und frühe Drucke als Quelle der Inspiration für das Künstlerbuch* (2015); *Die Kunst schlägt zu Buche. Das Künstlerbuch als Grenzphänomen* (2013); *Literarische Aneignung und künstlerische Transformation. Zur Literaturrezeption im Werk von Marcel Broodthaers* (2012).

EGIDIJA ČIRICAITĖ (Londono Slade vaizduojamųjų menų (UCL) mokykla ir UCL Kalbotyros fakultetas / the Slade School of Fine Art (UCL) and UCL Linguistics)

Knygos erdvė kaip laiko metafora (*Book space as a Metaphor of Time*)

„Knyga kaip erdvių seka. Kiekviena iš šių erdvių yra suvokiama skirtingą akimirką – knyga taip pat yra akimirkų seka.“ (Ulysses Carrion, *The New Art of Making Books*)

Jau pačioje šios knygos įžangoje U. Carrionas knygas traktuoja kaip erdvės ir laiko patyrimo seką. Knygos (tiek senosios, tiek šiuolaikinės) išties puikiai fiksuoja laiką. Būtent tą jos darė ilgus šimtmečius, laiką įamžindamos tokiomis formomis, kaip dienoraščiai, linijiniai pasakojimai (novelės), biografijos, karūnavimo knygos, kronikos, liudijimai, astronominiai veikalai ir pan. Kodeksas, kaip objektas, puikiai atskleidžia linijinį laiko suvokimą, jo nuoseklumą ir suskirstymą į mažesnius vienetus. O kaip laiko juostą fiksuotų akordeono formos knyga? Kaip šią funkciją atliktų ritinėlio pavidalu pateiktas kūrinys? „Linijškumas – ne spausdintinių medijų savybė, o veikiau žmogaus mėginimo apdoroti suvoktą informaciją ir padaryti ją prasmingą atspindys“, – teigia Johanna Drucker ir pabrėžia, kodėl linijinis naratyvas vyrauja net ir esant neribotoms elektroninių medijų galimybėms.

Aš, knygos dailininkė, dailininko knygas pranešime nagrinėsiu konceptualiosios metaforos teorijos požiūriu ir atsakysiu į klausimą, kaip knygos erdvę kūrėjai paverčia laiko erdve. Gvildensiu keletą atrinktų dailininko knygų iš *Small Press* kolekcijos (UCL, Londonas), kūrinius iš Kento universiteto projekto *Artists Books and Medical Humanities Project*, taip pat savo pastarojo laikotarpio darbus.

Kai kurias dailininko knygas bus galima išvysti nuotraukose, kitas klausytojai galės paliesti rankomis. Kaip kūrėjai išreiškia laiko trukmę, pasitelkdami vizualinius elementus? Kaip knygos sandara atspindi jos autoriaus naratyvą? Kaip knygos erdvė funkcionuoja kaip laiko erdvė?

Egidija Čiricaitė yra Londono Slade vaizduojamųjų menų (UCL) mokyklos ir UCL Kalbotyros fakulteto (the Slade School of Fine Art (UCL) and UCL Linguistics) doktorantė, knygos dailininkė. Kuria ir domisi menininko knyga, kaip joje komunikuoja vaizdas ir tekstas, forma ir struktūra, kaip knygoje gali būti perteikiamos prasmės ir emocijos. Jos darbų turi įsigiję daugelis žymiausių viso pasaulio muziejų ir privačių asmenų.

Habil. dr. KATARZYNA BAZARNIK (Krokvos Jogailos universitetas
(Uniwersytet Jagielloński w Krakowie))

**Knygos sandara ir tipografika kaip literatūrinio stiliaus
dėmenys liberatūroje**
**(Book structure and typography as elements of literary style
in liberature)**

Liberatūra apibrėžiama kaip literatūros žanras, į prasmingą visumą sujungiantis tekstą ir materialų knygos „kūną“. Taigi literatūriniai darbai pasižymi išskirtiniu komunikacinių ir meninių savybių vieniu. Lenkų poeto Zenono Fajferio 1999 m. pasiūlyta sąvoka, kurią šis autorius konceptualizavo kaip su knyga susietą multimodalinį žanrą, reiškia tokią rašytinę kūrybą, kai knyga tampa esminiu, semantinį krūvį turinčiu literatūros kūrinio sandu.

Tokių kūrinių pavyzdžių yra ir praeityje (pvz., L. Sterne'o *Tristram Shandy* ir B. S. Johsono *The Unfortunates*), tačiau tik XXI a. atsirado galimybių šį žanrą tinkamai konceptualizuoti. Iš dalies tai įmanoma dėl to, kad vis daugiau autorių ėmė tyrinėti tokios materialumo poetikos galimybes. Pranešime aptarsiu du materialios knygos, kaip kompleksinio, multimodalaus ženkle, dalykus –sandarą ir tipografiką (t. y. šriftą ir puslapių išdėstymą), siekdama parodyti, kaip jie sąveikauja su tekstu ir kiek gali būti įvardijami literatūrinio stiliaus elementais. Analizė apims specialiai šiam tikslui atrinktus liberatūros darbus, įskaitant H. Müllerio *Der Wächter nimmt seinen Kamm* (1993), Z. Fajferio ir K. Bazarniko *Oka-leczenie* (2000), G. Rawle'o *The Woman's World* (2005) ir A. Thirlwello *Kapow!* (2012).

Katarzyna Bazarnik – habilituota daktarė, Krokvos Jogailos universiteto Anglistikos studijų instituto anglų literatūros ir literatūros teorijos dėstytoja.

Parengė publikacijų apie Jamesą Joyce'ą, Bryaną Stanley Johnsoną, taip pat darbų apie liberatūrą ir literatūrinį vertimą. Bendradarbiavo su Zenonu Fajferiu rengiant dvi liberatūros žanro knygas – *Oka-leczenie* ir *(O) patrzenie*. Su šiuo autoriumi redaguoja leidyklos *Ha!art* leidžiamus „Liberatūros“ ciklo kūrinius ir kuruoja Krokvos pagrindinės viešosios bibliotekos Liberatūros skaityklą.

Su knyga susietam žanrui *liberatūrai* – 20 metų (*Twenty Years of Liberature, a book-bound genre*)

2019 m. sukako dvidešimt metų nuo to laiko, kai Zenonas Fajferis sukūrė liberatūros terminą. Nuo to laiko ši istorinė ir literatūrinė kategorija, apibūdinanti nuo senų laikų literatūroje gyvuojantį reiškinį, spėjo įsitvirtinti tiek kritiniame, tiek moksliniame diskurse. Liberatūra apima šiuolaikinės literatūros poetikos ir estetikos idėją. Katarzyna Bazarnik liberatūrą apibūdino kaip su knyga susietą žanrą, požiūrį į knygos fiziškumą, kuris yra tiek pat senas, kiek ir literatūra. Trumpai tariant, šią sąvoką galima pagrįsti idėja, kad literatūros kūrinys knygos materialumas gali būti toks pat svarbus, kaip ir tekstas, ir autorius gali lemti tiek savo kūrinį turinį, tiek jų išdėstymą ir (arba) materialųjį aspektą.

Ši idėja neatsitiktinai kilo XX a. pabaigoje Lenkijoje, kai posthumanistinė ir poststruktūralistinė kritika pradėjo kvestionuoti klasikinės kibernetikos sukurtą informacijos nematerialumo koncepciją. Šiais laikais, kai tekstas gali egzistuoti įvairiose terpėse, materialiosios terpės, sakykim, tradicinė (arba netradicinė) knyga, pasirinkimas vis dažniau įgyja metadimensiją, kuri atskleidžia virsmo faktą, t. y. idėją, kad informacija įgauna prasmę tik (materialiame) kontekste.

Emiliano Ranocchi – Udino universiteto mokslinis bendradarbis, dėstantis lenkų kalbą ir literatūrą. XVIII a. literatūros žinovas ir Vidurio Europos literatūros specialistas. Kas ketvirtį leidžiamo žurnalo *Autoportret* (www.autoportret.pl) vyr. redaktorius pavaduotojas.

Studijavo rusų ir vokiečių filologiją Urbino universitete (Italija). Romos *La Sapienza* universitete įgijo lenkų literatūros daktaro laipsnį.

Jau kelerius metus tyrinėja lenkų rašytojo frankofono Jano Potockio kūrybą. Tyrinėdamas Rusijoje, Lenkijoje ir Ukrainoje saugomus šaltinius, aptiko nežinotus J. Potockio rankraščius, įskaitant laiškus, atsiminimus ir esė. Ypač daug dėmesio mokslininkas skiria jo veikalams apie geologiją. Tyrėjui pavyko atkurti Jano Potockio, Johanno Wolfgango Goethe's ir Johanno Gottfriedo Herderio susitikimą, įvykusį 1785 m. Karlsbade.

Ilgą laiką E. Ranocchi gilinosi į modernizmą, ypač daug dėmesio skirdamas nepelnytai pamiršto tarpukario Lenkijos rašytojo Jerzy Sosnkowskio kūriniams. Parengė publikacijų apie liberatūrą – Lenkijos literatūrinį judėjimą, akcentuojantį fizinį knygos pavidalą.

Prof. SABINE GOLDE (Burg Giebichensteino Halės dailės ir dizaino universitetas (Burg Giebichenstein Kunsthochschule Halle))

Menininko knyga ir procesai (Artists books and processes)

Knygos dizainas, medžiagos ir forma, parenkami atsižvelgiant į jos turinį, yra svarbūs knygos meno pamokose aptariami knygų kūrimo dalykai. Svarbu ne tik iliustruoti tekstą ar pateikti informaciją, bet ir užtikrinti individualią tam tikrų temų, galinčių veikti visas jusles, interpretaciją ir meninį atlikimą.

Baigę dvejus metus trunkančias įvadinės spausdinimo, knygrišystės, iškiliosios spaudos ir tipografijos studijas, studentai geba dirbti su įvairiomis medžiagomis, pvz., su plastiku, metalu, oda, tekstile bei medžiu ir turi galimybę kas savaitę aptarti savo projektus kūrybinėje *burgBOOKlaboratory* laboratorijoje, įsteigtoje 2012 m. Taigi jie išlavina knygoms kurti reikalingus įgūdžius, kad galėtų keisti tradicinę jų formą bei sandarą, galvoje turėdami knygos turinį.

Įsigalėjusių nuostatų, kaip turi atrodyti knyga, nepaisymas lemia netikėtus eksperimentų su šia raiškos priemone rezultatus.

Aktyviai dalyvaudami vietinėse ir užsienio šalių parodose bei mugėse studentai įgyja patirties, būtinos pristatant savus kūrinius. Be to, taip jie populiarina vienintele tokio pobūdžio diplomą suteikiančias knygų kūrimo meno studijas Vokietijoje.

Pranešimo metu bus demonstruojamos kelios dailininko knygų bei jų kūrimo proceso nuotraukos, kad dalyviai geriau įsivaizduotų, kaip gali atrodyti XXI a. knyga.

Sabine Golde – Burg Giebichensteino dailės ir dizaino universiteto profesorė ir katedros vedėja, knygos dailininkė.

Meninė kūryba užsiima jau 25 metus. Jos sukurtos dailininko knygos, pasirašytos slapyvardžiu *Carivari*, eksponuojamos įvairiuose muziejuose, bibliotekose, parodose, knygų mugėse, vykstančiose tiek Vokietijoje, tiek už jos ribų. Jų taip pat yra įsigiję privatūs kolekcininkai.

GYTIS SKUDŽINSKAS (knygos dailininkas, Vilnius)

Knyga kaip kišenėje telpanti galerija ir meno kūrinio tęsinys

NoRoutine Books leidybinė platforma pristatoma kaip menininkų kuriama meninė praktika, apjunganti knygų leidybos tradiciją, meno kūrinio postprodukciją ir iš to atsirandančias tiražuotas kūrinio versijas. Pranešime bus kalbama, kaip spausdintą projektą paversti meno kūrinio tęsiniumi ir antrininku, o klasikinį knygos formatą panaudoti kaip unikalią ekspozicinę erdvę. Pranešime taip pat aptariamos alternatyvios leidybos praktikos ir jų vaidmuo meno kūrinio reprezentacijoje.

Gytis Skudžinskas yra knygos dailininkas, kuria vizualiųjų menų ir garso meno srityse, apipavidalina ir sudarinėja meno albumus. Gimė 1975 m., gyvena ir dirba Vilniuje. 1999–2003 m. studijavo Vilniaus dailės akademijoje, Klaipėdos vizualiojo dizaino fakultete, kur įgijo vizualinio meno magistro laipsnį. Nuo 1999-ųjų dalyvauja parodose, nuo 2006-ųjų yra Lietuvos fototomenininkų sąjungos narys. 2001–2011 m. kuravo įvairius vizualaus meno projektus. 2004–2007 dirbo Klaipėdos kultūrų komunikacijų centro kuratoriumi ir projektų vadovu. 2013–2015 dirbo "Prospekto fotografijos galerijos" kuratoriumi. Nuo 2014 m. kartu su Vilma Samulionyte plėtoja leidybinės, menininkų valdomos platformos "NoRoutine Books" veiklą.

**Nerutinė fotografijos knygos estetika:
NoRoutine Books leidinių tyrimas
(*The Non-Routine Aesthetics of the Photography Book:
a Study of NoRoutine Books Publications*)**

Jau kelerius metus sėkmingai veikianti leidykla *NoRoutine Books* mažu tiražu (visada – 99 egzempliorių) leidžia fotografijos knygas. 2014 m. ją įkūrę menininkai Vilma Samulionytė ir Gytis Skudžinskas nesiekia pelno ir eksperimentuoja ardydami tradicinę fotografijų albumo formą. „Rutina“ šioje srityje – tai solidi išvaizda, juodos spalvos dominantė, monotoniškas vaizdų dėliojimo ritmas. Leidyklos pavadinime įrašytas žodis „NoRoutine“ įpareigoja ne tik priešintis šiam formatui, bet ir kaskart sukurti kažką nematyto, naują knygos pavidalą.

Kiekvienos knygos dizainas išskirtinis: paimta iš spaustuvės, užbaigiama rankomis, į kiekvieną įdedama kažkas savito, ankstesni sprendimai nekartojami. Pavyzdžiui, Au-relijos Maknytės *Burning Slides* pagarbiai eksponuoja tarsi pačias jos ugnimi perkurtas skaidres – natūralaus dydžio miniatiūras (2016). Arūno Kulikausko knyga „Fotoobjektai“ (2017) pati yra fotoobjektas, nes perima kūrybinį menininko principą – kiekviename mediniame egzemplioriaus kaip daikto viršelyje „atsispaudusi“ vis kita prisiminimo (foto) akimirka. Audriaus Puipos ir Gintauto Trimako „Inscenizuotų paveikslų“ (2018) išlankstymas ir inkluzai tampa „gyvųjų paveikslų“ kūrimo dienoraščiu. O Ričardo Šileikos „Nuogirdas“ (2017) galima naudoti kaip raktų pakabuką.

Jau išleista šešiolika pavadinimų knygų, penkios iš jų – parduotos, nepaisant nemažų kainų. Jos atkreipia knygos meno vertintojų dėmesį, dalyvauja tarptautinėse parodose. „Nerutina“ tapo reiškiniu, paradoksaliai rizikuojančiu sukurti neįprasto knygos formato rutiną. Todėl metas patyrinėti šių knygų kaip unikalių objektų dizaino savitumą ir kaip meniniai sprendimai padeda atsiskleisti jose pristatomai fotografijai.

Agnė Narušytė – menotyros daktarė, dailės ir fotografijos kritikė, kuratorė. Vilniaus dailės akademijos docentė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotoja, savaitraščio „7 meno dienos“ Fotografijos skyriaus redaktorė, nuolat rašanti komentarus LRT radijo laidai „Kultūros savaitė“.

Mokslinius tyrimus menotyrininkė paskelbė knygose „Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje“ (VDA leidykla, 2008), „Lietuvos fotografija: 1990–2010“ (Vilnius: Baltos lankos, 2011), „Camera obscura: Lietuvos fotografija 1839–1945“ (su Margarita Matulyte, VDA leidykla, 2016) ir „Post Ars partitūra“ (Vilnius: M puslapiai, 2017). 2019 m. su kolegėmis Lolita Jablonskiene, Laima Kreivyte ir Jolanta Marcišauskyte-Jurašiene atnaujino nuolatinę Nacionalinės dailės galerijos ekspoziciją, pasakojančią Lietuvos modernaus meno istoriją.